سرمقاله

مجله دانشگاه علوم پزشکی مازندران
دوره سی و پنجم شماره ۲۵۲ دی سال ۱۴۰۴ (۳-۱)

هفته ملی تحقیقات و فناوری: اهمیت پاسخگویی اجتماعی در پژوهش های سلامت

احمدعلی عنایتی

واژه‌های کلیدی: سرمقاله، پاسخگویی اجتماعی، پژوهش های سلامت

National Research and Technology Week: The Importance of Social Accountability in Health Research

Keywords: Editorial, Social Accountability, Health Research

Ahmadali Enayati

[1] Professor and Head Department of Medical Entomology and Vector Control, School of Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran
[2] Vice Chancellor for Research and Technology, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran

Corresponding Author: Ahmadali Enayati - School of Health, Health Sciences Research Center, Mazandaran University of Medical Sciences, Sari, Iran (E-mail: aenayati1372@gmail.com)

(Received October 25, 2025; Accepted November 16, 2025)

J Mazandaran Univ Med Sci 2026; 35 (252): 1-3 (Persian).

سالهاست که به‌منظور گرامیداشت پژوهش و پژوهشگران هفته آخر آذر در ایران به عنوان هفته پژوهش و فناوری نامگذاری شده است و از افراد و سازمان‌های برجسته و برگزیده در این زمینه تقدیر و تشکر می‌گردد(۱). لذا به بهانه تقارن تاریخ با این هفته و با توجه به فراگیر شدن مفهوم پاسخ‌گویی اجتماعی و نقش پژوهش در سلامت جامعه، این سرمقاله به بررسی کم و کیف پژوهش پاسخگو در سلامت می‌پردازد.

سازمان بهداشت جهانی، پاسخگویی اجتماعی در آموزش پزشکی را به عنوان «تعهد دانشکده‌های پزشکی برای هدایت آموزش، تحقیقات و خدمات خود به سمت دغدغه‌های بهداشتی اولویت‌دار در جامعه، منطقه و کشوری که به آن خدمت می‌کنند » تعریف می‌کند. علاوه بر این، در حوزه تحقیق، «تحقیقات پاسخگو به لحاظ اجتماعی » به تحقیقاتی اشاره دارد که به نیازها و نگرانی‌های جامعه می‌پردازد. با این تعاریف، مفهوم پاسخگویی اجتماعی در آموزش و تحقیقات پزشکی مشابه مفهوم مسئولیت اجتماعی است. در طول دهه‌های گذشته، پاسخگویی اجتماعی به یک موضوع مهم در تحقیقات سلامت تبدیل شده است. محققان و مدیران نظام سلامت باید تلاش کنند تا مدل‌های خاصی از پاسخگویی اجتماعی را برای هر فرهنگ و جامعه‌ای طراحی کنند که برای جامعه قابل اجرا و قابل قبول باشد و موجب حفظ و ارتقاء سلامت جامعه شود(۲).

مولف مسئول: احمدعلی عنایتی– ساری: مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران **Email:** aenayati1372@gmail.com

۱. استاد و مدیر گروه حشره شناسی پزشکی و مبارزه با ناقلین، دانشکده بهداشت، مرکز تحقیقات علوم بهداشتی، دانشگاه علوم پزشکی مازندران، ساری، ایران

۲. معاون تحقیقات و فن آوری دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی مازندران، ساری، ایران

تاریخ دریافت : ۱۴۰۴/۹/۲۹ تاریخ ارجاع جهت اصلاحات : ۱۴۰۴/۹/۲۹ تاریخ تصویب : ۱۴۰۴/ ۱۰۵/۳

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

پژوهش و نوآوری تنها زمانی ارزشمند هستند که از نظر اجتماعی پذیرفتنی، مطلوب و پایدار باشند و به سؤال مشخصی از طرف جامعه پاسخ دهد. این سؤال که گاهی نه مستقیما از طرف جامعه بلکه از طرف خود جامعه علمی به عنوان مدعی العموم حفظ و ارتقاء سلامت مردم هستند، پرسیده می شود و تلاش می شود با تحقیقات متناسب به آن پاسخ داده شود. پژوهش مسئولانه فراتر از تولید دانش است و مستلزم مشارکت اجتماعی، تصمیم‌گیری اخلاق محور و توجه به پیامدهای اجتماعی و محیطی علم است. در این چارچوب، پژوهش باید به‌طور مستمر مورد بازاندیشی قرار گیرد تا اطمینان حاصل شود که نتایج آن در خدمت جامعه، نه صرفاً در خدمت فناوری یا منافع اقتصادی، قرار دارد. پژوهش مسئولانه یک فرآیند پویا و زمینه محور می باشد که باید متناسب با شرایط فرهنگی، سازمانی و اجتماعی هر نظام سلامت طراحی شود(۳). پژوهش‌های حوزه سلامت تنها زمانی واجد ارزش واقعی‌اند که بتوانند به بهبود عملکرد حرفه‌ای، ارتقای کیفیت خدمات و اصلاح تصمیم‌گیری‌ها در نظام سلامت منجر شوند که همه اینها در جهت حفظ و ارتقاء سلامت مردم است. از منظر پاسخگویی اجتماعی، تحقیقاتی که صرفاً در سطح نظری باقی بمانند و به حل مسائل واقعی خدمات سلامت نپردازند، فاقد اثربخشی اجتماعی‌اند. دانشگاه‌ها زمانی نقش اجتماعی خود را به‌درستی ایفا می‌کنند که پژوهش‌های آن‌ها مستقیماً در خدمت ارتقای نظام سلامت و توانمندسازی نیروی انسانی قرار گیرد. از این رو، پژوهش پاسخگو پژوهشی است که نه‌تنها به تولید دانش، بلکه به بهبود زندگی عموم مردم و بیماران و همچنین کارآمدسازی نظام سلامت منجر شود(۴). پاسخگویی اجتماعی در پژوهش‌های سلامت امروز دیگر یک شعار دانشگاهی نیست، بلکه ضرورتی انکارناپذیر برای حفظ اعتماد عمومی به علم است. اگر مردم احساس کنند که با بسته شدن مؤسسات تحقیقاتی سلامت آن ها به خطر می افتد، آنگاه آن مؤسسات در کار تحقیقات پاسخگو هستند. آن‌گونه که تأکید شده، پژوهشگران تنها در برابر تولید علم مسئول نیستند، بلکه در برابر جامعه، بیماران و سیاست‌گذاران سلامت نیز پاسخ‌گو هستند. انتخاب نادرست و اولویت نداشتن سؤال پژوهش، طراحی ضعیف مطالعات، عدم رعایت اخلاق در پژوهش و گزارش‌دهی غیرشفاف می‌تواند مستقیماً به تصمیم‌گیری‌های نادرست در نظام سلامت و تضعیف اعتماد جامعه به علم منجر شود. پژوهش زمانی واقعاً «مسئولانه » است که بر پایه نیازهای واقعی جامعه شکل گیرد، با مشارکت ذی‌نفعان انجام شود، با متدلوژی درست اجرا و با شفافیت کامل گزارش شود(۵).

البته نباید نادیده گرفت که پژوهش‌های لبه علم و فراتر از آن نیز به نحوی در دسته پژوهش‌های پاسخگو دسته‌بندی می‌شوند. از این منظر که این گونه پژوهش‌ها به سؤالات آینده پاسخ می دهند و این یکی از وظایف مؤسسات تحقیقاتی است که با توجه به آینده پژوهی، سوالاتی که ممکن است جامعه و یا حکمرانی در آینده با آن مواجه شوند را پیشاپیش طرح کند و به آن پاسخ مبتنی بر شواهد دهد و چنان‌چه جامعه در آینده با آن مشکل مواجه شود، پاسخ علمی آن از قبل آماده باشد(۶). علاوه بر آن، نباید دامنه پژوهش های پاسخگو را صرفا به موضوعات و چالش های روزمره جامعه محدود کرد بلکه تحقیقات بنیادی نیز چنان چه با سؤال معتبر و متدولوژی درست انجام شود در درجه اول موجب ارضای حس کنجکاوی بشر می شود که خود به نوعی تحقیقی پاسخگو است و نیز چنان که در تاریخ علم به کرات سراغ داریم، تحقیقات بنیادی که سال های قبل انجام شده بود و کسی از ارزش واقعی آن با خبر نبود، بعدا مبدأ تحولات در نحوه زندگی در ابعاد مختلف شد. در این زمینه می توان مثلا به کشف مولکول ددت در سال ۱۸۷۴ اشاره کرد در حالی که احدی از کارکرد آن آگاهی نداشت ولی در سال ۱۹۳۹ اثر شگرف حشره کشی آن کشف شد که جان میلیون‌ها

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-23]

انسان را از بیماری‌های مهلک، و با توسعه کشاورزی نسل های زیادی را از قحطی و گرسنگی نجات داد(۷). در این نظرگاه است که تحقیقات علوم پایه و بنیادی نیز ارزشمند و دارای نوعی پاسخگویی اجتماعی می‌شود. به عنوان نمونه تحقیقاتی که سال های گذشته در زمینه‌های علوم سلولی و مولکولی، ایمنی‌شناسی، ژنتیک و بیوشیمی انجام شد، امروزه دانشمندان را قادر به توسعه فنونی مثل ژن درمانی، اصلاح ژن، پزشکی شخصی و دقیق و غیره نموده است(۸).

در نهایت، می‌توان گفت پژوهش در حوزه سلامت، علاوه بر نگاه به تولید علم واقعی و مقاله علمی که دارای ارزش علمی است، باید نیاز واقعی سلامت مردم و عدالت اجتماعی را نیز در نظر داشته باشد. پژوهش مسئولانه یعنی پژوهش با رویکرد به پاسخگویی اجتماعی، مشارکت مردم، شفافیت و عدالت، می‌تواند یک عامل کلیدی در بهبود کیفیت نظام سلامت، ارتقای دسترسی، کاهش نابرابری و تقویت اعتماد عمومی باشد.

References

1. Jafaei Dalooei R, Karimi Moonaghi H,, Yamani N, et al. Interprofessional Education: the Strategy to Improve Health Care. Res Med Educ 2015; 7(1): 54-62.
2. Nejatian A, Arab M, Takian A, Ashtarian K. Social Accountability in Health System Governance: A Scoping Review. Iranian J Public Health 2024. PMID: 38694848.
3. Buchmann T, Dreyer M, Müller M, Pyka A. Editorial: Responsible Research and Innovation as a toolkit: indicators, application, and context. Frontiers Res Metrics Analytics 2023; 8:. PMID: 37701065.
4. Yazdani S, Momeni S, Shakour M, Abdolmaleki R. Development and application of a social accountability assessment tool at the Shahid Beheshti University of Medical Sciences. Res Development Med Educ 2022; 11(1): 5-5.
5. Leeflang M. Responsible research: using the right methodology. Clin Microbiol Infection 2023; 29(4): 422-423. PMID: 36209992.
6. Beck S, Brasseur T, Poetz M, Sauermann H. Crowdsourcing research questions in science. Res Policy 2022; 51(4): 104491.
7. Turusov V, Rakitsky V, Tomatis L. Dichlorodiphenyltrichloroethane (DDT): ubiquity, persistence, and risks. Environmental Health Perspectives 2002; 110(2): 125-128. PMID: 11836138.
8. Lattanzi W, Ripoli C, Greco V, Barba M, Iavarone F, Minucci A, et al. Basic and Preclinical Research for Personalized Medicine. J Personalized Med 2021; 11(5): 354. PMID: 33946634.

[Downloaded from jmums.mazums.ac.ir on 2026-11-23]